

TIJORAT BANKLARIDA ICHKI AUDITNI SAMARALI TASHKIL ETISH

Yuldashev Yuldashbay Gulomjonovich

Bank moliya akademiyasi, tinglovchisi

E-mail: yuldoshev9737@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklarida ichki auditni tashkil etish, samarali tashkil etishning bir qancha komponentlari va mavjud muammolarni tahlil qilamiz. Banklarga ichki auditni o'tkazish orqali keladigan samara va kamchiliklarni o'rganish imkoni beriladi. Bundan tashqari banklarning moliyaviy barqarorlikka erishishlari uchun ushbu ichki auditning o'rni beqiyos hisoblanadi. Maqolaning so'ngida asosiy xulosalarni yoritib berdim.

Kalit so'zlar: bank, ichki audit, moliya, samaradorlik, risklar, operatsiyalar, tahlil, nazorat.

ЭФФЕКТИВНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ

Аннотация: В данной статье мы проанализируем организацию внутреннего аудита в коммерческих банках, некоторые составляющие эффективной организации и существующие проблемы. Банкам предоставляется возможность изучить преимущества и недостатки проведения внутреннего аудита. Кроме того, роль внутреннего аудита неопределима для банков в достижении финансовой стабильности. Основные выводы я объяснил в конце статьи.

Ключевые слова: банковское дело, внутренний аудит, финансы, эффективность, риски, операции, анализ, контроль.

EFFECTIVE ORGANIZATION OF INTERNAL AUDIT IN COMMERCIAL BANKS

Abstract: In this article, we will analyze the organization of internal audit in commercial banks, several components of effective organization and existing problems. Banks are given the opportunity to study the benefits and shortcomings of conducting an internal audit. In addition, the role of this internal audit is invaluable for banks to achieve financial stability. I explained the main conclusions at the end of the article.

Key words: banking, internal audit, finance, efficiency, risks, operations, analysis, control.

Kirish

Ichki audit tijorat banklarida muhim rol o'ynaydi va boshqaruv va direktorlar kengashiga tashkilot ichidagi risklarni boshqarish, ichki nazorat va muvofiqlik jarayonlari samaradorligi bo'yicha mustaqil ishonchni ta'minlaydigan asosiy funktsiya bo'lib xizmat qiladi. Tijorat banklarida ichki auditning asosiy maqsadi aktivlarni muhofaza qilish, qonunlar va me'yoriy hujjatlarga rioya etilishini ta'minlash, faoliyat samaradorligini oshirishdan iborat.

Jahon amaliyotida ichki audit ichki nazorat bilan bir qatorda banklar faoliyatini tashkil etishning ajralmas elementiga aylanib bormoqda. Rivojlangan G'arb mamlakatlarida ichki audit doimiy ravishda takomillashtirilmoqda va uning funktsiyalari hisobotning ishonchliligi, amaldagi qonunchilikka muvofiqligini tekshirish bilan chegaralangan chegaralardan chiqib ketgan. Zamonaviy sharoitda bu risklarni boshqarishning qo'llaniladigan tartib-qoidalarining ishonchliligi tekshirishni, bank risklarini qo'llaniladigan baholash metodologiyasi va mexanizmini tahlil qilishni, faoliyatning turli sohalarida boshqaruv qarorlarini qabul qilish tizimini baholashni, bankning o'rnatilgan ichki me'yoriy-huquqiy hujjatlariga rioya qilishni o'z ichiga olishi kerak. [1]

Asosiy qism

Bankning ichki auditi - bu bank auditorlik xizmatining ichki nazorat tizimining muvofiqligi va samaradorligini hamda bank xodimlari tomonidan o'z xizmat vazifalarini bajarish sifatini tekshirish va baholash, shuningdek, bank zararlarining oldini olish bo'yicha mustaqil ekspertiza faoliyatidir. Ichki audit buxgalteriya hisobi tizimini, bank faoliyati to'g'risidagi moliyaviy va operatsion ma'lumotlarni tekshirish orqali amalga oshiriladi.

Bankning ichki nazorat tizimining samaradorligini tekshirish orqali ichki audit muayyan uslubiy texnika va audit tartib-qoidalarini qo'llagan holda, ichki va tashqi me'yoriy hujjatlarga rioya etilishini, bank aktivlari, uning mijozlari saqlanishini, bank resurslaridan optimal foydalanishni, risklarni boshqarishni, shuningdek, bankning ichki va tashqi ko'rsatmalariga rioya etilishini o'rnatadi.

Markaziy bank tomonidan ishlab chiqilgan "Tijorat banklarining ichki auditiga qo'yiladigan talablar to'g'risida" gi nizom (2021-yil 7-may, 3302-son) davlat ro'yxatidan o'tkazilgan. Ushbu nizomni ishlab chiqish jarayonida Bank nazorati bo'yicha Bazel qo'mitasining "Banklarda ichki audit tamoyillari" va ichki auditorlar institutining "Ichki auditning xalqaro professional standartlari" hamda bir qator tashkilotlarning tajribasi o'rganildi. milliy bank tizimining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda xorijiy davlatlarning.[2]

Banklarda tavakkalchilikka asoslangan ichki auditni tashkil etish maqsadida mazkur qoidada auditni rejalashtirish va o'tkazishda bankning risklar profili, shu jumladan risklarni boshqarish tizimining holati va asosiy risklar hisobga olinishi nazarda tutilgan. Shuningdek, ichki audit xizmati xodimlari mustaqillik va xolislik

tamoyillariga rioya qilgan holda, auditorlik tekshiruvlarini o'tkazishda manfaatlar to'qnashuviga yo'l qo'ymasliklari, bank faoliyatidagi kamchilik va huquqbuzarliklarni aniqlashlari, shuningdek, ularning oldini olish va samaradorligini oshirish bo'yicha takliflar ishlab chiqishlari shart. Bundan tashqari, tijorat banklarida korporativ boshqaruv standartlariga muvofiq, mustaqil tarkibiy bo'linma sifatida ichki audit xizmati faoliyatini tashkil etish uchun bank kuzatuv kengashi, kengashi va taftish komissiyasining funktsiya va majburiyatlari batafsil belgilab berilgan.

Bank nazorati bo'yicha Bazel qo'mitasining tavsiyalariga muvofiq, ichki nazorat tizimi beshta o'zaro bog'liq elementdan iborat:

- 1) boshqaruv nazorati va nazorat madaniyati;
- 2) xavfni aniqlash va baholash;
- 3) vakolatlarni nazorat qilish va taqsimlash;
- 4) axborot va o'zaro ta'sir;
- 5) kamchiliklarni kuzatish va tuzatish.

Shunday qilib, ushbu modelga amal qilgan holda, kompaniyaning maqsadi ishda og'ishlar, xatolar va samarasizliklarning yo'qligini to'liq kafolatlaydigan boshqaruv tizimini yaratish emas, balki ularni o'z vaqtida aniqlash va bartaraf etishga yordam beradigan tizim bo'lishi kerak.

Biroq, hatto yaxshi qurilgan va tashkil etilgan ichki nazorat tizimi ham o'z samaradorligini maqsadlariga erishish nuqtai nazaridan ham, samaradorlik nuqtai nazaridan ham baholashi kerak. G'arb mamlakatlarida ichki audit 20-asrning boshlarida paydo bo'lgan va Ikkinchi Jahon urushidan keyin bitimlar hajmining oshishi va kompaniyalarning markazsizlashtirilishiga javoban kuchli turtki oldi. 1941 yilda AQSHda ichki auditorlik kasbini rivojlantirish va ommalashtirish hamda professional faoliyat standartlarini ishlab chiqish maqsadida ichki auditorlarning professional uyushmasi ichki auditorlar instituti tashkil etildi.

Ichki audit tijorat banklarida boshqaruv va nazoratning asosi bo'lib xizmat qiladi, risklarni boshqarish, ichki nazorat va muvofiqlik jarayonlari samaradorligiga mustaqil va xolis ishonchni ta'minlaydi. Moliyaviy operatsiyalar, operativ faoliyat, siyosat va qoidalarga rioya qilishning muntazam auditini o'tkazish orqali ichki audit funktsiyalari zaif tomonlarni aniqlashga, xavflarni kamaytirishga va banklar ichidagi umumiy nazorat muhitini mustahkamlashga yordam beradi.[3]

Tijorat banklarida ichki auditning asosiy vazifalaridan biri bank aktivlarini firibgarlik, xatolik yoki samarasizlik natijasida yo'qotishlardan himoya qilishdir. Moliyaviy operatsiyalar, naqd pul bilan ishlash jarayonlari va ichki nazoratni muntazam tekshirish orqali ichki auditorlar bankning moliyaviy yo'qotishlari yoki obro'siga putur yetkazishi mumkin bo'lgan xatarlarni aniqlash va kamaytirishga yordam beradi. Nazorat vositalarini har tomonlama tekshirish va sinovdan o'tkazish

orqali ichki audit moliyaviy ma'lumotlarning yaxlitligi va ishonchliligini hamda bank aktivlarining himoya qilinishini ta'minlashga yordam beradi.

Tijorat banklari faoliyatining axloqiy va mas'uliyatli bo'lishi uchun qonunlar, me'yoriy hujjatlar va ichki siyosatga rioya qilish muhim ahamiyatga ega. Ichki audit bankning me'yoriy-huquqiy hujjatlar talablari, tarmoq standartlari va ichki siyosatga rioya qilmasligini baholashda, qoidabuzarliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish choralari ko'rishda muhim rol o'ynaydi. Muvofiqlik auditori va tekshiruvlarini o'tkazish orqali ichki audit huquqiy va me'yoriy xavflarni kamaytirishga, bankni mumkin bo'lgan jarima va sanksiyalardan himoya qilishga va ishonchli moliya instituti sifatidagi obro'sini saqlashga yordam beradi.

Tijorat banklarida ichki audit aktivlarni muhofaza qilish va talablarga rioya etilishini ta'minlashdan tashqari, faoliyat samaradorligini oshirishga ham e'tibor qaratadi. Bankning operatsion jarayonlari, tizimlari va tartiblarini baholash orqali ichki auditorlar operatsiyalarni tartibga solish, xarajatlarni kamaytirish va umumiy ish faoliyatini yaxshilash imkoniyatlarini aniqlaydilar. Jarayonlarni ko'rib chiqish, samaradorlikni baholash va operatsion baholash orqali ichki audit bankning operatsion faoliyatini optimallashtirish va strategik maqsadlarga erishish uchun ilg'or amaliyotlar, samarasizlik va yaxshilash sohalari aniqlashga yordam beradi.

Bank ishi jadal va jadal rivojlanayotgan dunyoda moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va me'yoriy-huquqiy hujjatlarga rioya etish muhim ahamiyatga ega. Tijorat banklari investitsiyalarni osonlashtirish, risklarni boshqarish va jismoniy shaxslar va korxonalariga muhim moliyaviy xizmatlar ko'rsatish orqali iqtisodiyotda muhim rol o'ynaydi. Bank operatsiyalarida ishonch, shaffoflik va hisobdorlikni ta'minlash uchun mustahkam ichki audit funksiyasini amalga oshirish juda muhimdir.[4]

Tijorat banklarida ichki auditni samarali tashkil etish bir necha asosiy komponentlarni o'z ichiga oladi:

❖ Ichki audit funksiyalari boshqa biznes bo'linmalaridan mustaqil ravishda faoliyat yuritishi va bevosita direktorlar kengashi yoki taftish komissiyasiga hisobot berishi kerak. Ushbu mustaqillik risklar va nazoratni baholashda xolislikni ta'minlaydi.

❖ Ichki audit auditorlik faoliyatini ustuvorlashtirish va resurslarni samarali taqsimlash uchun riskga asoslangan yondashuvni qo'llashi kerak. Yuqori xavfli sohalarga va yuzaga kelayotgan tahdidlarga e'tibor qaratish orqali ichki audit rahbariyat kengashga bankning moliyaviy barqarorligiga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan asosiy risklar haqida o'z vaqtida ma'lumot berishi mumkin.

❖ Bank, moliya, risklarni boshqarish va audit bo'yicha zarur tajribaga ega bo'lgan malakali mutaxassislarni yollash va saqlab qolish ichki audit funksiyasining muvaffaqiyati uchun muhim ahamiyatga ega. Uzluksiz o'qitish va malaka oshirish dasturlari ichki auditorlarning imkoniyatlarini oshirishi ularni sanoat tendentsiyalari va o'zgaruvchan me'yoriy talablardan xabardor qilishi mumkin.

❖ Ma'lumotlar tahlili, sun'iy intellekt va avtomatlashtirish vositalari kabi ilg'or texnologiyalardan foydalanish audit jarayonlarini soddalashtirish, ma'lumotlarni tahlil qilish imkoniyatlarini oshirish hamda ichki audit faoliyati samaradorligi va samaradorligini oshirish imkonini beradi. Texnologiyadan foydalanish orqali ichki audit risklar va nazoratlar haqida chuqurroq tushunchaga ega bo'lishi, anomaliyalarni aniqlashi va audit sifatini yaxshilashi mumkin.

❖ Tijorat banklarida ichki auditning muvaffaqiyati uchun asosiy manfaatdor tomonlar, jumladan, yuqori boshqaruv, risk va muvofiqlik funksiyalari, tashqi auditorlar va tartibga soluvchilar bilan samarali muloqot va hamkorlik zarur. Ochiq muloqot va audit natijalarining shaffof hisoboti tashkilotda javobgarlik va doimiy takomillashtirish madaniyatini oshirishga yordam beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarida ichki auditning maqsadi muvofiqlik va moliyaviy nazoratdan tashqari, aktivlarni himoya qilish, muvofiqlikni ta'minlash, operatsion samaradorlikni oshirish va manfaatdor tomonlarga mustaqil ishonchni ta'minlashni qamrab oladi. Ushbu muhim funktsiyalarni bajarish orqali ichki audit boshqaruv amaliyotini mustahkamlash, risklarni kamaytirish va bank obro'sini himoya qilishga yordam beradi va natijada tashkilotning uzoq muddatli muvaffaqiyati va barqarorligiga hissa qo'shadi. Tijorat banklarida ichki auditni samarali tashkil etish moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, risklarni boshqarish amaliyotini takomillashtirish va me'yoriy-huquqiy hujjatlarga rioya qilishni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Mustaqillik, tavakkalchilikka yo'naltirilganlik, malakali kadrlar, texnologiya integratsiyasi va samarali aloqa bilan ishlaydigan kuchli ichki audit funksiyasini o'rnatish orqali banklar nazorat muhitini mustahkamlashi, manfaatdor tomonlar ishonchini mustahkamlashi, bank sohasi murakkab muammolarini ishonch bilan yengishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Смулов А. М. Промышленные и банковские фирмы: взаимодействие и кризисные ситуации. 2009. 496 ст. Фи.С,
2. Суйц В.П., Смирнова Л.Р., Дубровина Т.А. Аудит: общий, банковский, страховой: Учебник/Под ред.проф. В.П.Суйца. 2-е изд. –М.: ИНФРА-М, 2005. – 671 с.- (Висшее образование).
3. Макроэкономические проблемы переходного периода в Узбекистане. «Проблемные исследования в экономике» Под редакцией Муллажанова Ф.М. и др., Издательский дом «Мир экономики и права», 1997г.-384с.
4. <https://www.sciencedirect.com>. Advances in accounting. Factors that influence the perceived use of internal audit's function work by executive management and audit committee. Mark Eulerich, Jolen Kremin and David A. Wood.